

УДК 283 (160.2)

**POLITICAL CONSEQUENCES OF THE AUTOCEFALIZATION PROCESS
(2018) OF THE UKRAINIAN ORTHODOX FOR FORMATION OF CIVIL
SOCIETY****ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ПРОЦЕСУ АВТОКЕФАЛІЗАЦІЇ(2018Р.) УКРАЇНСЬКОГО
ПРАВОСЛАВ'Я ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА****Kostiuk O.V. / Костюк О.В.***c.f.s., as.prof. / к.філос.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-1907-6307

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroiv Oborony 15, 03041**Національний університет біоресурсів та природокористування України**Київ, Героїв Оборони 15, 03041*

Анотація. Метою статті є з'ясування політичних наслідків незалежності українського православ'я в контексті становлення громадянського суспільства. Розглядається позиція української держави відносно православних церков та українського православ'я. Здійснюється визначення причин актуальності питання автокефалії українського православ'я на сучасному етапі. З'ясовуються наслідки проголошення автокефалії українського православ'я в контексті соціальних та політичних процесів в Україні. Проголошення автокефалії українського православ'я призведе до тотального зменшення ідеологічного впливу РФ та РПЦ на українське суспільство. Однак в Україні можливі релігійні конфлікти на ідеологічному та соціально-економічному ґрунті. Також втручання держави у процес отримання автокефалії ставить під сумнів можливість швидкої розбудови громадянського суспільства.

Ключові слова: автокефалія, громадянське суспільство, Україна, Росія, константинопольський патріархат, РПЦ, УПЦ МП

Вступ. Характерним для України є те, що практично завжди релігійні центри, під юрисдикцією яких перебували її церкви, розміщувалися за її межами. Особливістю організаційної структури православ'я є те, що підпорядкування національних церков одна одній з необхідністю зумовлює політичну залежність нації або зумовлюється такою(2).

Національна держава з необхідністю, в контексті своїх життєвих і стратегічних інтересів формування, реалізує конфесійні інтереси нації як особливу зацікавленість до міжнародних відносин у сфері релігійно-церковного устрою. Така позиція держави окрім духовно-морального та соціально-культурного аспектів зумовлюється також турботою про національну безпеку в новітню епоху інформаційної експансії та гібридних воєн.

У 2018 році українське православ'я впритул підійшло до отримання томосу та створення автокефальної соборної церкви. У цьому контексті цікавими для дослідження є питання наслідків зазначених процесів. Одне з питань розглядається у даній статті.

Метою статті є з'ясування політичних наслідків незалежності українського православ'я в контексті становлення громадянського суспільства. Для досягнення мети дослідження необхідно виконати наступні завдання: 1) визначення причин актуальності питання автокефалії українського

православ'я на сучасному етапі; 2) оцінка дій української держави щодо створення української автокефальної церкви; 3) з'ясування наслідків проголошення автокефалії українського православ'я у соціальному та політичному аспектах

Основна частина. В черговий раз процес автокефалізації українського православ'я було ініційовано президентом України у 2016 році. Українська держава в особі президента та депутатів ВРУ вже у 2018 році заявила про чітку позицію щодо створення єдиної помісної православної церкви. Ймовірною датою була річниця Хрещення Русі 28 липня 2018р.(що на даний момент не актуально).

Аргументація Президента зводилась до наступних тез: 1) одна держава – одна церква, тобто юрисдикція іноземного релігійного центру на території України не припустима; 2) держава не втручається у релігійні справи, але відповідно до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» сприяє міжнародній діяльності релігійних центрів та організації; 3) за соціологічними опитуваннями більшість громадян України підтримують ідею створення Єдиної помісної православної церкви.

Загалом у взаєминах Константинополя і Москви протягом ХХ ст. виникало чимало проблем. Константинопольські патріархи докладали максимум зусиль для наповнення реальним змістом свого титулу «Вселенський»(1). Справою життя патріарха Варфоломія був Всеправославний собор. Тобто собор, який має статус Вселенського і вирішує основні актуальні питання православ'я. Останній Вселенський собор, що визнається православними пройшов у 787 році. Патріарх Варфоломій дуже хотів провести цей собор. Але це було неможливо без участі Російської православної церкви (РПЦ). Митрополит Кирило пообіцяв йому таку участь, але не дотримався обіцянки. У підсумку, Всеправославний собор таки пройшов в 2016 році, але він не став Всеправославним за складом.

11 жовтня та 3 листопада 2018 року Вселенська патріархія оприлюднила низку рішень синоду та підписала з Президентом України договір про співпрацю.

Зокрема були озвучені наступні положення. У 1686 році Константинополь своєю "Грамотою про надання" передав Патріархові Московському тільки право рукопокладати Митрополитів Київських. Таке рішення було зумовлене тодішньою складною безпековою ситуацією в регіоні й вважалося тимчасовим.

Передача права рукопокладання (хіротонії) аж ніяк не означала підпорядкування Української церкви Московському Патріархові в усіх інших аспектах. Київська (тобто Українська) митрополія з часу заснування й до наших днів була і є єпархією Вселенського, а не Московського патріархату. При передачі права на хіротонію Фанар особливо наголошував на двох умовах: Митрополита Київського мали обирати в Україні без участі Москви; Митрополит Київський під час Богослужіння зобов'язаний першим згадувати Вселенського Патріарха (що є свідченням підпорядкованості Української церкви безпосередньо Константинопольській). Однак Московський Патріархат ніколи не дотримувався цих умов і здійснив незаконне приєднання та

поглинання Української церкви. Константинополь через несприятливі історичні умови змушений був проявляти терпимість і мовчати, проте ніколи не відмовлявся від своїх прав, а Церква України *de jure* ніколи не припиняла бути канонічною територією Вселенського Патріархату.

Фактично це останні приготування до томосу про автокефалію. Про серйозність ситуації свідчить оприлюднена погроза від РПЦ – розірвати спілкування з Константинополем.

Вже у жовтні 2018 року у РФ було засідання ради національної безпеки. Одним з питань порядку денного була ситуації з УПЦ МП в контексті надання українському православ'ю автокефалії та втраті канонічного контролю РПЦ над Україною. Дії української влади та Константинополя були засуджені. РПЦ розірвали богослужбове спілкування з константинопольською патріархією.

Сталось те у що УПЦ та РПЦ не вірили і чого не очікували. 25-го червня 2018 в Свято-Успенській Києво-Печерській лаврі відбулась архієрейська нарада, на якій обговорювалися перспективи надання Україні автокефалії від Константинополя, архієреї одностайно виступили проти автокефалії (72 підписи). На цьому вважали питання томосу буде закрите. Однак це була помилкова думка.

На даний час склалась наступна ситуація. Відкритою є дискусія, щодо втручання держави в релігійне життя, порушення конституції та закону «Про свободу совісті та релігійні організації» в частині відділення церкви від держави.

Загострення протиріч між прихильниками єдиної помісної церкви та УПЦ МП. Тобто адепти церков готові до активної фази протистояння. Створення уявлення у суспільній думці про чисельну перевагу (кількість адептів та прихильників) УПЦ КП над УПЦ МП. Причому КП постулюється як проукраїнська, а УПЦ як проросійська. Готовність меншої частини кліру та мирян УПЦ до активних дій в контексті маніфестації своєї проукраїнської позиції. Фактично канонічно це буде новий розкол за можливої підтримки держави.

Втягнення державних, політичних, громадських, «добровольчих» воєнізованих формувань до релігійного конфлікту. Перетворення релігійного питання на суспільно-політичне (громадська думка – розширення ареалу конфлікту). На фоні агресивного інформаційного поля щодо питання автокефалії люди змушені робити вибір на користь однієї з сторін. Втягнення в релігійних конфлікт населення, що не є практикуючими православними християнами.

Принциповим є те що влада іменує УПЦ МП прихильниками РПЦ, проросійської позиції та приписує антиукраїнську позицію. Фактично йдеться про усунення ідеологічного впливу Росії на українське суспільство через РПЦ, що саме по собі є позитивним. Однак методи досягнення конструктивної цілі є деструктивними відносно збереження соціально-політичної стабільності та розбудови громадянського суспільства.

Адже якщо дійсно адепти та клір УПЦ МП є агентами Кремля, то необхідно це доводити у правовому полі, що є складним процесом. Адже

необхідно виконати правову послідовність дій та ефективно задіяти весь державний апарат. Зокрема доцільно здійснювати наступні дії. Розкриття та засудження шпигунської мережі в УПЦ (якщо така існує). Крик про зрадників народжує обопільну істерію, а проти судових рішень боротися важче. Арешт та суд, публічний розголос щодо тих священників, що мають антиукраїнську позицію, лише по конкретним фактам порушення законодавства. Виявлення фактів порушення законодавства(фінансового та інш.) або церковних канонів (моральні норми) ієрархами церкви. Проведення роз'яснювальних бесід. Заохочення кліру лояльного до держави у формі підтримки їх соціальних проектів.

Однак було обрано шлях інформаційного забезпечення, яке не засноване на судових рішеннях та юридичних фактах. Відсутність публічних консультацій з ієрархами та адептами УПЦ МП, громадських слухань створило враження тиску держави на церкву. Відповідно не церкви розпочали процес автокефалізації українського православ'я, що було б доцільно, а держава поставила учасників процесу перед фактом та наказала рухатись у визначеному напрямку. Також було визначено лояльні церкви та зазначено які православні є антиукраїнськими та деструктивними, що не сприяло міжцерковному діалогу.

Яскравим прикладом є хресні ходи 27 та 28 липня 2018 року до дня Хрещення Русі. Коли одна хода позиціонувалася Президентом як патріотична, а інша як антидержавна. Розумним виходом у цій патовій ситуації було б, якби президент очолив та відвідав обидві хресні ходи. Показав би, що він президент всієї країни, поставив у незручне становище опонентів, а головне не налаштував проти себе дуже значну кількість громадян України.

Звісно позиція УПЦ МП також далека від конструктивної та компромісної. Про це свідчить їх політика щодо опонентів: демонізація, накладення на них анафеми, іменування розкольниками та аморальними бездуховними людьми. Найбільше це стосується образу лідера УПЦ-КП Філарета, якого адепти УПЦ(МП) називають зневажливо лише за світським прізвищем, підкреслюючи його відлучення від церкви. Однак доцільно було почати публічний переговорний процес та показати конструктивну позицію держави виключно в межах правового поля, демонструючи пріоритет прав та свобод людини над політичною доцільністю. Таким чином можливо було позбавити РПЦ та РФ одного з аргументів проти офіційного Києва, а головне не уподібнюватись Росії, яка публічно ставить інтереси держави вище прав та свобод громадянина у цьому питанні.

Висновки. Були розглянуті основні позиції української держави, РПЦ та Росії, Константинопольської патріархії щодо надання томосу українському православ'ю. На цій підставі доцільно відповісти на основне питання, щодо наслідків надання автокефалії в становлення громадянського суспільства.

Існує і суперечлива та неоднозначна ситуація відносно можливості соціально-політичних конфліктів в Україні на релігійному ґрунті. З одного боку надання автокефалії спричинить усунення можливого чинника(іноземна агентура на базі УПЦ МП і т.д.) для розв'язання громадянського конфлікту в Україні. Останнє сприяє стабільності та безпеці в Україні, однак спричинить

звинувачення з боку РФ у переслідувань українською владою українців за релігійною ознакою. З іншого боку тиск на УПЦ МП спричинив актуалізацію громадської уваги щодо церковних питань. Громадськість підштовхнула зробити свій вибір щодо питання автокефалії, кожна з антагоністичних груп отримала лідера. Це наближує можливість реалізації сценарію тривалого суспільного конфлікту на релігійному ґрунті.

Здійснюючи командно адміністративне регулювання в церковних питаннях українська держава уподібнюється РФ, яка поставила РПЦ на службу політичній доцільності та державним інтересам. У такій ситуації опиняються під загрозою невід'ємні права та свободи людини закріплені Конституцією, а політична доцільність та інтереси держави ставляться вище прав людини. Парадокс у тому, що мета таких дій є конструктивною та підтримується більшістю громадян, однак через певний час ці ж громадяни можуть постраждати від нової сваволі держави в угоду іншій політичній доцільності. Таким чином законність, правова культура та свідомість громадян, як основа громадянського суспільства опиняються під загрозою.

Література:

1. Литвиненко О. Константинопольський патріархат і українські церковні проблеми / ZN.UA Випуск №31, 12 серпня-19 серпня, Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/konstantinopolskiy_patriarhat_i_ukrayinski_tserkovni_problemi.html

2. Історія релігії в Україні: Навчальний посібник / За ред. А.М. Колодний, П.Л. Яроцький – К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. - 735 с.

3. Саган, О. Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан / О. Н. Саган. – К.: Світ знань, 2004. – 912 с.

References:

1. Lytvynenko O. Konstantynopol's'kyj patriarhat i ukrajins'ki cerkovni problemy / ZN.UA Vypusk #31, 12 serpnja-19 serpnja, Režym dostupu: https://dt.ua/SOCIETY/konstantinopolskiy_patriarhat_i_ukrayinski_tserkovni_problemi.html2.

2. Istorija relihii v Ukraїni: Navčal'nyj posibnyk / Za red. A.M. Kolodnyj, P.L. Jaroc'kyj – K.: T-vo "Znannja", KOO, 1999. - 735 s.

3. Sahan, O. N. Vselens'ke pravoslav'ja: sut', istorija, sučasnyj stan / O. N. Sahan. – K.: Svit znan', 2004. – 912 s.

Abstract. *The purpose of the article is to find out the political consequences of the independence of the Ukrainian Orthodoxy in the context of the formation of civil society. The position of the Ukrainian state concerning Orthodox churches and Ukrainian Orthodoxy is considered. The definition of the reasons for the relevance of the autocephaly of Ukrainian Orthodoxy at the present stage is being determined. The consequences of the proclamation of autocephaly of Ukrainian Orthodoxy in the context of social and political processes in Ukraine are clarified. The proclamation of autocephaly of Ukrainian Orthodoxy will lead to a total reduction of the ideological influence of the Russian Federation and the Russian Orthodox Church on Ukrainian society. However, religious conflicts in Ukraine are possible on ideological and socio-economic grounds. Also, state intervention in the process of obtaining autocephaly challenges the possibility of rapid development of civil society.*

Key words: *autocephaly, civil society, Ukraine, Russia, Patriarchate of Constantinople, ROC, UOC-MP*

Статья отправлена: 08.12.2018 г.

© Костюк О.В.